

»Se mi ne dopade« ali kako je Mačkova politika diskvalificirala Ravnikarjev povojni urbanizem Nove Gorice

PETRA KOLENC | ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa

✉ petra.kolenc@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek, osnovan na spominskih zapisih protagonistov, oriše vpliv povojnih odločevalcev na urbanistično zasnovu pri gradnji novega mesta, ki je prvotno pripadala arhitektu in urbanistu Edvardu Ravnikarju. Kmalu po prvih arhitektovih predlogah za uresničitev del na terenu je prišlo do spora med politiko in urbanistom, kar je spremenilo tudi sam koncept uresničevanja gradnje Nove Gorice.

Ključne besede: Nova Gorica, Edvard Ravnikar, Ivan Maček – Matija, povojna politika, urbanizem.

«Questo non mi piace»: come la politica di Ivan Maček disqualificò l'urbanistica postbellica dell'architetto Edvard Ravnikar

Riassunto: L'articolo, basato sulle riflessioni e le memorie dei protagonisti, tratta brevemente dell'influenza che la politica ebbe sulla svolta urbanistica relativa alla costruzione della città di Nova Gorica. L'idea originale fu delineata da Edvard Ravnikar, architetto e urbanista. Poco dopo che Ravnikar aveva sviluppato le prime idee relative ai lavori sul campo, sorse una disputa tra l'architetto e il politico Ivan Maček, il che portò a un cambiamento dei progetti relativi alla costruzione della città di Nova Gorica.

Parole chiave: Nova Gorica, Edvard Ravnikar, Ivan Maček – Matija, politica del secondo dopoguerra, urbanistica

Ko je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja novogoriški arhitekt Boštjan Vuga zastavil vprašanje svojemu profesorju, »kaj pa Nova Gorica?«, je bilo v odgovoru arhitekta prof. Edvarda Ravnikarja čutiti nekaj grenkobe. Ta ni izvirala toliko iz nerealiziranega projekta novega mesta, pač pa iz nerazumevanja povojnih odločevalcev, ki so s politično grobstvo in nevednostjo negirali tedanja urbanistično misel ter intelektualna prizadevanja pri reševanju tako pomembne naloge, kot je bila gradnja Nove Gorice:

»Z njo je povezano vse, kar smo Slovenci mislili in čutili za ta del Slovenije in posebej čutili za Gorico, ki še danes ne more skriti svojega slovenstva. V naši zavesti se je, ob začetku premišljevanj o kaki Novi Gorici, rojevala ideja o združenem mestu ob Soči.¹ Razen spominov

¹ Ravnikar ni nikoli skrival ideje o Veliki Gorici, nekoč združenem območju: »Obenem smo občutili vse, kar bi se začelo na tej strani, kot začasno, ločeno akcijo, ki bi imela smisel šele po združitvi obeh Goric... tako, da smo z Novo Gorico že zastavili nov, bistveni del potencialne Velike Gorice« (Ravnikar 1984: 44).

na Goriško se je v nas prebudilo vse, kar smo starejši preživeli od velikih soških bitk do Titovih obljub, da bi vse nekaj povrnil z nečim, 'da sija preko granice', kar pa se ni zgodilo. S težavo smo končno dobili najslabše močvirnate in vetrovne dele nekdanje goriške okolice in smo v svoji nepopustljivosti močno verjeli besedam o novem mestu. Stvar je tako kot vse drugo postala politična zadeva z vsemi značilnostmi časa. Daleč od predstave je ostalo vse, kar se je dalo misliti in pričakovati. Titova beseda se je nekaj časa selila po kompetenčnih stopnjah Slovenije in končala v zakotju tedanjega Goriškega okraja. Predstava, ki bi morala biti sestavljena iz takratnega dominantnega vrha urbanistične filozofije, bi bila primerna za tak pendant, simetrični del bodoče celovite Gorice. Koncept Nove Gorice bi namreč moral imeti več političnih in s tem tudi več urbanističnih nalog. Izhajal je iz možnega, torej geografskega, prebivalskega, pokrajinskega in oblikovnega. Upošteval je definiranost meje, mejni pas na naši strani, razmejitve kolodvora, ločitev cest in nove ceste. Zamislil

sem si po analogiji s provansalsko urbanistično tradicijo empirske zasnove ravnih cest z glavno avenijo, ki je obenem prometnica, center mesta, ob kateri je mestno zelenje in glavna ugledna stanovanja. To je cesta za 'garibaldinske povorke' s publiko na obeh straneh, na oknih in balkonih. Za primer je bil vzet center mesta Aix-en-Provence, monumentalni trg s spomeniki, nasadi, urbano opremo, z živo in stoječo vodo [...]. Vse to je bilo publicirano, predstavljeno in ponazorjeno s primeri, modeli in risbami. Že pri splošnih orisih značaja in oblik zasnove smo ob vsaki priliki zadevali na globoke ovire in čeri« (Ravnikar 1993: 427).

Ravnikarjevo premišljevanje in urbanistična zasnova novega mesta je bila zgolj ena od sestavin dejanske odločitve o gradnji novega mesta. Tudi zamisli lokalnih odločevalcev so se morale srečati s t. i. »višjo inštanco«, ki jo je tedaj utelešal »arhitekt nekih drugih usod« (prim. Ferenc 1990, 1991) Ivan Maček – Matija, medvojni načelnik Ozne, po vojni minister za gradnje (prim. Mavrič 2017).

Pogled na »Ravnikarjevo« magistralo konec 50-ih let 20. stoletja (Vir: RP NG).

O liku Ivana Mačka – Matije in njegovi »nizki etični vrednosti človeka, ki je dobil v roke oblast«, nas najbolje seznani zapis Alberta Svetine-Erna, njegovega najtesnejšega sodelavca med vojno, pomočnika vodstva Ozne do konca II. svetovne vojne, maja 1945: »Maček je bil preprost, surov človek, ki se je vmešaval v vse stvari. V svojih namerah je bil zelo odločen. Nikoli ni dal nikomur prav. Nihče ni niti poskušal, da bi ga prepričeval. Ugovarjati se mu ni upal nihče, nikoli. Kot je on rekel, tako je moralo biti; bil je pravi diktator [...] svojo avtoriteto je uveljavil s tem, da je vpil. V normalnem tonu je govoril zelo redko. Moral se je dreti. Vpil je, ker je vedel, da je oblast« (Svetina 2005: 54). Spomine na Mačka imata tudi dva novogoriška arhitekta. Tomaž Vuga se ga spominja kot »človeka dejanj«, kar je tudi občutil, ko je Maček obiskal Novo Gorico: »[P]opolodne [leta 1978] so namreč odpirali novo osnovno šolo Dornberk, meni pa je, kot projektantu, pripadla častna naloga, da sem na ogledu spremljal najbolj pomembnega gosta. Med drugim me je skritiziral, ker sem celoten objekt sprojektiral v takrat modernem vidnem betonu, kar je bilo za njega pregrobo, daleč od ambienta, primerne za otroke. Imel je prav, le nekaj let kasneje so vse stene prebarvali« (Vuga, 19. 10. 2023). Arhitektu Vinku Torkarju pa se je zdel »ta možic dokaj ozemljen, trdno na tleh, s smislom za humor« (Torkar, 25. 10. 2023). Zanimiv je spomin na sestanek gradbenega odbora tedanjega direktorja Investicijskega zavoda za izgradnjo Trga revolucije Jurija Jenšterleja in Mačka ter njun spor nearhitekturne narave o kakovosti čevljev: »Dobro se spominjam, kako je Jenšterle sezul en čevlji in z njim tolkel po mizi rekoč: Lahko tebi Maček, tebi v Peku naredijo čevlje po meri iz najkvalitetnejšega usnja, jaz pa, če hočem dobre čevlje, moram v Trst« (Torkar, 25. 10. 2023). Ne nazadnje tudi ta banalni primer kaže na onipotenco tedanjih nosilcev oblasti.

Ravnikar je avtor med vojno narisane znaka Osvobodilne fronte slovenskega naroda (vir: Muratović 2003).

Tudi v funkcijah,² ki jih je Maček opravljal po vojni, posebej kot minister za gradnje, s katerim se je arhitekt Edvard Ravnikar neposredno srečeval kot vodja oddelka za projektiranje oz. kot del strokovnega tima takratnega Ministrstva za gradnje LR Slovenije, je bilo moč opaziti Mačkovo (neargumentirano) »odločevalsko mnenje«, temelječe izključno na poziciji moči: »V razgovorih z Mačkom sem predlagal cestno zvezo vzporedno z železnico, ki bi povezala severni in južni del goriške okolice s cesto pod Panovcem. Njegova reakcija na vse predloge je bila, na socialistično udarni način, vedno negativna in skrajno odklonilna: 'Se mi ne dopade.'« (Ravnikar 1993: 428).

Mačkovo samoljubje veje tudi iz njegovih besed, ki jih je spregovoril ob obisku Nove Gorice leta 1978, ko je na slavnostni seji³

² Po vojni je bil do 1953 podpredsednik vlade Ljudske republike Slovenije in minister za gradnje, od 1951 predsednik njenega Gospodarskega sveta, nato od 1953 član Zveznega izvršnega sveta, 1958–63 organizacijski sekretar CK ZKS, 1963–67 predsednik Skupščine SRS, od 1948 član CK KPJ/ZKJ in 1966–69 tudi predsedstva CK ZKJ ter član Sveta federacije. Od ustanovitve 1948 je bil do 1958 predsednik Zveze borcev Slovenije. Dobil je mdr. red narodnega heroja in junaka socialističnega dela (1968). Veljal je za sivo eminenco slovenske politike.

³ Svečane seje v dvorani Kulturnega doma v Novi Gorici se je udeležil skupaj z Mačkom tudi Zorko Debeljak, gospodarstvenik, kasnejši predsednik skupščine občine Nova Gorica. Na odru je bil doprsni kip maršala Tita, delo Negovana Nemca. Maček je jezno godrnjal in g. Debenjaku rekel, naj gre po kladivo, da razbije

občinske skupščine Novogoričanom pokroviteljsko razložil, kako je po vzponu na Sveto goro določil⁴, kje bo nastala Nova Gorica, in tako »rešil dilemo lokalnih faktorjev«:⁵ *»Večina vas je mladih, ki zelo malo veste, kako je to šlo, ostali starejši pa ste verjetno tudi že malo pozabili [...]: z daljnogledom sem pregledal ves teren, in še obhodil sem ga in spoznal, da bomo naredili najmanj škode, če pričnemo delati novo mesto na tem območju. Tako, vidite, je prišlo do odločitve, da se na tem mestu zgradi Nova Gorica«* (PANG 104, Maček, 9. 9. 1978). Na ta način je izločil pomen lokalnih prizadevanj za nastanek novega mesta in sebe povzdignil nad vse.

Prve pobude za gradnjo nove Gorice so bile izrečene le dan po podpisu pariške mirovne pogodbe, ko je bilo znano, da »Gorice ne bomo dobili« (Kraigher 1973: 62). Tedaj je predsednik novoizvoljenega okrajnega izvršnega odbora v Ajdovščini Bogomil Vižintin Milo spregovoril o načelnem sklepu o graditvi novega okrajnega središča, posebej pa je omenil stališče, da je treba novo mesto zgraditi neposredno ob meji, drugačna odločitev bi pomenila tiho odrekanje »stari« Gorici. Ivan Kraigher je bil že 1. marca 1947 imenovan za referenta za obnove in gradnje pri gospodarskem odseku goriškega okraja, kmalu je predlagal, naj se sestavi poseben delovni

odbor, zadolžen za vprašanja gradnje Nove Gorice, do katerega je prišlo 17. aprila 1947. Dne 24. aprila 1947 je v zapisniku seje delovnega telesa odbora za pripravo gradiva, ki je potreben za izdelavo regulacijskega načrta, že omenjeno ime »nove Gorice«. Morda gre za datum prvič izrečene besedne zveze, ki je kasneje postalo ime mesta. Od tu dalje je kljub lokalnim prizadevanjem odločitev za izgradnjo moral potrditi državni in vrhovni politični organ. Zdi pa se, da je bila lokalna pobuda močnejša in silovitejša od »nikoli zares mišljene Nove Gorice«, ki bi bila zgolj tolažilna vmesna faza oz. kompenzacija za izgubljeni Trst in Gorico⁶.

Res pa je, *»da je bila tedaj politika zaposlena z mednarodnimi, razrednimi, strateško-policijskimi navodili pri premikih meje in taktičnimi problemi pri povezavi krakov komunikacijskega sistema, ki se je prej pojavljal v prostoru starega mesta. Prvorazredno politično vprašanje se je ustalilo v blokovskem prerivanju, ki je na tej točki dobivalo sodobno urbanistično vrednotenje«* (Ravnikar 1993: 428). Tako je tedanjo situacijo ocenil Ravnikar, kar je kasneje dejansko rezultiralo v 500-metrskem obmejnem pasu, ki ni smel biti pozidan.

V letu 1948 je bil izbran ravno Ravnikarjev načrt z magistralo kot središčno avenijo. Delo za Novo Gorico naj bi po biografskih fragmentih, ki sta jih zbrala France in Marta Ivanšek, začel *»z velikim elanom, toda doletela ga je podobna reorganizacija urbanističnega načrtovanja, ki mu je vzela delo v Ljubljani, kot tudi v Novi Gorici«* (Ivanšek 1995: 18), vendar je tako z urbanizmom Ljubljane kot Nove Gorice Ravnikar dokazal, da se dajo moderna urbanistična spoznanja prilagoditi slovenskim merilom in razmeram.

Z novim vedenjem o obmejnem pasu je Ravnikar 21. januarja 1949 po nalogu

kip, ker ni podoben Titu (Šušmelj, 29. 10. 2023).

⁴ Zaradi zasluga pri gradnji Nove Gorice je postal tudi častni občan mesta. Leta 1976 ga je novogoriška delegacija obiskala na njegovem domu v Ljubljani. Jože Šušmelj, tedanji predsednik Skupščine občine Nova Gorica se spominja, da je pogovor v katerem se je zanimal za gradnjo Nove Gorice trajal več kot dve uri, prekinilo pa ga je prav Šušmeljevo naivno vprašanje, kaj meni o povojnih pobojih o katerih se je tedaj veliko govorilo, saj je bil objavljen Kocbekov intervju s Pahorjem (prim. Žerdin 2010) o povojnih likvidacijah iz Avstrije vrnjenih kolaborantov in civilistov. Maček je Šušmelj jezno pogledal in s povišanim glasom odgovoril: *»Ti mulc bodi tiho!«*. Tako se je končal uradni obisk novogoriške delegacije pri Mačku (Šušmelj, 29. 10. 2023).

⁵ T. i. šempetrsko-vrtojbenske oz. solkanske linije utemeljevanj, kje je boljša lega za nastanek novega mesta (prim. Melik 1951: 248; Ravnikar 1984: 135).

⁶ Več o okoliščinah nastanka Nove Gorice glej Marušič (2020: 3–14).

ministra za gradnje Ivana Mačka – Matije dokončal veliko maketo Nove Gorice⁷. To pa je verjetno sovpadalo s sporom s Stalinom in s Titovimi drugačnimi pričakovanji do Slovenije, ki jih je kot »povelje« ponotranjil Maček: »češ naj se gradnjo nove Gorice spravi na stranski tir« (prim. Muratović 2003). Maketa je bila proglašena za državno tajnost (Ivanšek 1995: 18) in je ni bilo dovoljeno objaviti, z njo je bil umaknjen tudi »moteč faktor, ki je hotel narediti nekaj resnega« čeprav je urbanistično zasnovo Nove Gorice prof. Ravnikarja že leta 1947 izbral prav Maček, ki je izločil idejni zasnovi prav tako povabljenih arhitektov, Ljubljančana Marka Župančiča in domačina Božidarja Gvardijančiča (prim. Di Battista 2011: 322–340).

Kljub povojni vznesenosti nad gradnjo novega – ko »smo po osvoboditvi vsi radi šli na delo v ministrstvo za gradnje. Mislili smo, da bodo v novih razmerah združene prednosti popolne koncentracije vseh strokovnjakov z veliko občutljivostjo za proces arhitektovega dela, kajti moderni urbanizem je postal za vse od kmeta do najvišjih političnih mest 'orožje v nacionalnem in političnem boju'« (Ravnikar 1984: 135) – ni trajalo dolgo, da so se pogoji dela za arhitekta zaostri, kajti kmalu se je notranja prostost kreativnega procesa spremenila v delo nameščenca, uradnika. Kot urbanist je imel Ravnikar takojšen stik s politiko, zato pa zelo kmalu tudi takojšen konflikt.⁸

⁷ »21. januarja 1949 je po nalogu ministra za gradnje dokončal veliko maketo Nove Gorice, ki pa je bila proglašena za 'državno tajnost' in je ni bilo dovoljeno objaviti« (Ivanšek 1995: 18), čeprav je bila že leta 1951 maketa mesta z ostalimi fotografijami arhitekture Nove Gorice vključena v jugoslovanski katalog mednarodne arhitekturne razstave, ki je bila leta 1951 v maroškem Rabatu (prim. Di Battista 2017: 45–47).

⁸ Po vojni so Ravnikarja zaradi zaslug pri OF imenovali za ljudskega tožilca. To funkcijo je uporabil enkrat in edinkrat, ko je »dal v postopek« tri Mačkove sodelavce, zaradi »prisvajanja ljudskega premoženja (prim. Muratović 2003). To je bil eden od glavnih povodov za konflikt z oblastjo, ki je na nek način zrežirala tudi konflikte s stroko. Teh v resnici ni imel, je pa partija

Da je imela politika v primerjavi s stroko odločilnejšo besedo, je bilo kmalu jasno. »Obvezno in edino veljavno svetovanje politikov pri strokovnih zadevah in njihovo poseganje na terenu z odločanjem, navadno popolnoma nasprotnim strokovnemu mnenju (Ravnikar 1984: 44).«, je že kmalu po prvotni zasnovi oklestilo tudi (»lecorbusierjevsko«) načrtovan urbanizem novega mesta. »Tako je razprava o magistrali v času njenega nastajanja, zaradi razlik v gledanju med političnimi osebnostmi in projektantom, kaj lahko prezrila celoto in pomen jedra Nova Gorice, njegovega oblikovanja in programske zaokroženosti, ter pri predlogu o dolžini in širini njenega cestnega prostora od začetnih 80 m odločila za natančno 73 m, potem ko so razpravljali vmes tudi že o 60 m« (Ravnikar 1984: 44). Tako je bila uničena zamisel cestne kompozicije empirskega tipa z ureditvijo prereza, ob vozišču katerega bi rasle platane, pod katerimi bi potekal glavni del trgovskega in splošnega mestnega življenja s širokim pločnikom ter servisno cesto, stanovanji, poslovnimi in drugimi javnimi zgradbami. »Skupaj bi bil 80 m širok odprt prostor, v katerem bi bilo poskrbljeno za vse, kar se v mestu te velikosti lahko dogaja« (Ravnikar 1984: 43–44).

Maček naj bi na to drevesno kompozicijo platan vzdolž magistrale primitivno pripomnil, češ da, če hočeš videti drevesa, greš lahko v gozd, kar je kasneje (3. julija 1992) v pogovoru z Diegom Kuzminom potrdil tedaj že osemdesetletni arhitekt Ravnikar in primerjal pripombo z naivnostjo ruskih oblasti, ki so verjele, da kultura in civilizacija ne bosta pokvarili iskrenosti v duhu socializma vzgojenih ljudi (Kuzmin 2007: 15). Še leta 1992 je Ravnikar povedal, da bi morale biti ob magistralni cesti vse javne funkcije⁹,

dodelila večjo vlogo Edu Mihevcu, ki je npr. dobil mandat za regionalno ureditev slovenske obale, k zasnovi katere je bil najprej povabljen Edvard Ravnikar.

⁹ Z opustitvijo Ravnikarjevega urbanističnega načrta je bilo poseženo tudi v predstavo o Magistrali,

vendar odločevalci niso razmišljali tako in predvsem niso pustili niti koncepta, ampak so uveljavili Kardeljevo idejo, »da bi morala v vsakem okraju biti urbanistična služba«, in tako so se teh del polastili »mladi, skromni arhitekti in to je rezultat [Nove Gorice]. To se dogaja še danes povsod« (Kuzmin 2007: 15). Ko je izgradnja Nove Gorice leta 1951 prešla iz pristojnosti republike v pristojnost lokalnih dejavnikov, se je prvotno široko zastavljen koncept po Ravnikarjevih besedah začel usodno drobiti.

Maček se je glede novogoriške magistrature tudi post festum branil tako, da je preložil odgovornost na plansko komisijo: »Takratna planska komisija, vodil jo je Hebrank, od samega začetka je bil on proti. Ko smo odprli magistralo, je na vsakem sestanku to izkoristil, kako široko cesto delamo, ko še nobenega mesta ni okrog. Točno je celo navajal metre, koliko je cesta široka. Seveda vedno sem se boril in vztrajal, da je to cesta na katero bo vezano celo mesto, in da zaradi tega mora biti ta cesta široka« (PANG 104, Maček, 9. 9. 1978).

V članku *Arhitekturi dajmo boljše pogoje*, ki ga je leta 1950 objavil v dnevniku *Ljudska pravica*, Ravnikar jasno pove, da se je javna in kulturna vloga slovenske povojne arhitekture izgubila: »[V]se je postalo tako tiho, kot da ni niti arhitektov niti arhitekture, niti na log, niti ljudi, ki bi od arhitekture kaj pričakovali ali želeli. Vsi vemo, da mnogo, zelo mnogo zidamo, kaj drugega pa ne. Kar navadili smo se na to, da je v gradbeništvu samem že neka-ko tudi arhitektura« (Ravnikar 1950: 4). Gre za enega ključnih besedil, s katerim se je tudi osebno zameril ministru za gradnje, ki je za arhitekturo menil, da spada pod gradbeništvo, in sicer kot stranska veja. To je bil – Ravnikarjevemu nasproten – Mačkov koncept reforme tako študija kot produkcije arhitekture, za kar si je prizadeval z direktnim

vmešavanjem v prakso, kadrovanje in izobraževanje. »Gradbenikom ni dišal, vendar so modro molčali. Še manj je dišal arhitektom« (Spletni vir 1). Edini, ki se je temu javno uprl z objavami, »naj se minister za gradnje neha mešati v arhitekturo in pričakoval podporo strokovne javnosti, od katere ni bilo sledu« (Spletni vir 1), je bil Ravnikar, ki je zato moral zapustiti delo na ministrstvu za gradnje in si s tem nakopal doživljenjsko Mačkovno zame-ro. Minister Maček je za Novo Gorico takoj angažiral druge projektante, ne da bi Ravnikarju pojasnil zakaj. Zameri je sledila sabotaža vrste naprednih Ravnikarjevih projektov, objav, pojavljanja v medijih in na koncu izgon s fakultete¹⁰. Arhitektov sin Edo se je kasneje izrazil tako: »[M]ed politiko in urbanizmom [se je] vnel prepir, ravno na tako vizionarski vlogi in funkciji, ki bi jo imela Nova Gorica, zato, ker je politika hotela biti urbanizem, zato je bilo potrebno urbanizem ugrabiti oz. iz nje-ga izločiti enega najmočnejših elementov« (Spletni vir 1).

Lahko pa bi kot neizpodbitno dejstvo potrdili, da je Ravnikar za svoje delo dobil številne nagrade na natečajih, ne pa dejanskih naročil in kasnejšega projektiranja. To se je zgodilo nekoliko kasneje, od konca petdesetih let 20. stoletja. Na podlagi njegovega opusa¹¹, ki je regionaliziral slovenski moder-nizem in ga hkrati vpel v mednarodne tokove v arhitekturi, mu arhitekturna stroka za-služeno pripisuje položaj najpomembnejše-

program in s tem funkcija mestnega središča se je tudi v nekoliko manjših dimenzijah selila na vzporedno Cesto št. 5, kasnejšo Delpinovo ulico.

¹⁰ Avtorici niso znane nikakršne javne polemike, kjer bi stroka zavzela jasno stališče in se postavila na Ravnikarjevo stran ter se uprla samovoljnosti oblasti.

¹¹ Ravnikarjevo področje delovanja je bilo široko in se je raztezalo od arhitekture, urbanizma, publicistike, oblikovanja, slikarstva do poučevanja na univerzi. Zaslužen je za načrte za Kostnico padlim med prvo svetovno vojno na ljubljanskih Žalah, Moderno galerijo, stanovanjske bloke v Novi Gorici, grobišče internirancev na otoku Rabu, založbo in tiskarno Ljudske pravice v Ljubljani, ljubljanski Trg revolucije, stanovanjske objekte na Ferantovem vrtu, zgradbo okrajnega ljudskega odbora in Hotel Creina v Kranju, Hotel Maestral v Pržnu v Črni gori, Hotel Babylon Obe-roi v Bagdadu in novo krilo Narodne galerije.

ga slovenskega umetnika gradnje v drugi polovici 20. stoletja (prim. Urbančič 2023), kljub dejstvu, da je besedo stroke v povojnem času večkrat preglasila beseda odločevalcev, Ravnikar pa tudi znotraj arhitekturnega miljeja ni vedno našel zadostne podpore.

Morda se s tezo Ravnikarjevega sina Eda (prim. Spletni vir 1), »da so bili vsi Ravnikarjevi projekti na teritoriju Slovenije, ali takoj na začetku, ali nekje na poti, sabotirani, razen redkih, ki so padli v obdobja, ko je Mačkova politična moč prehodno opešala (kronološko merljivi podatki; edina Ravnikarjeva izvedba, ki je v celoti ušla tej usodi, ker je padla v tak vmesni prostor, je OLO Kranj)«, res ni moč strinjati (prim. Urbančič 2023). Lahko pa se strinjamo s tezo, da je zavoljo Mačkovih reformnih prizadevanj tako pri študiju arhitekture (smer B) kot gradbeništva in »izločitvijo Ravnikarja« »nastala prekinitev med na eni strani arhitekturno tradicijo zadnje generacije Plečnikovih študentov plus prvih Ravnikarjevih ter na drugi strani novih generacij – od sedemdesetih let naprej –, ki so na ta način ostali brez glave in brez nadzora, da so v nastalo praznino stopili preveč zadovoljni sami s seboj, ko so naenkrat imeli prosto pot in kruptivno politično podporo« (Spletni vir 1).

V besedilu, nastalem le pet let po končani vojni, Ravnikar (izhajajoč iz svoje izkušnje) jasno pove, da je bila funkcija in naloga slovenskega arhitekta odstranjena iz javnega načrtovanja, in nadalje ugotavlja, da »že dolgo ni bilo kake javne razgrnitve načrtov ali razstave, nobene ankete ali natečaja za stvari, ki nas žulijo, sploh ničesar, kar bi dalo slutiti, da arhitekt želi povedati, kaj zamišlja, kako bi se rešila nekatera vprašanja, kaj sploh dela« (Ravnikar 1950: 4). Prvo petletko pa je nekoliko bolj vzhičeno videl utemeljitelj slovenske znanstvene geografije Anton Melik, ki je leta 1951 v knjigi *Naša velika dela*, natančneje v poglavju *Petletka gradi nova naselja*, pod poglavje posvetil Novi Gorici, kot da ne bi poznal začetnih težav urbanizma: »Zdaj že

teče nova glavna cesta skozi nastajajoče mesto, magistrala Nove Gorice. Ob njej že stoje prve hiše, namenjene za stanovanja novim prebivalcem, nameščencem in delavcem, pa določene za sedež upravnim organom, predvsem za namestitev uprave goriške oblasti, ki je med prvimi poklicana, da zavzame svoje funkcijsko mesto v srcu dežele, na stiku Soške in Vipavske doline [...] Nova Gorica je pričela funkcionirati. Prvi njeni življenjski koraki so to, šele njen začetek imamo [...] Koliko časa je preteklo od takrat, ko so v naši deželi zgradili zadnje novo mesto? Nova Gorica ne spada k največjim med njimi. Toda ima svoje posebno mesto, svoje docela specifično poslanstvo, najbolj samosvoj izraz. Nova Gorica je naš protest zoper krivične in nenaravne meje... je pa obenem več kot protest, Nova Gorica je naše kljubovanje, je izraz naše volje, da se ne ustrašimo ovir« (Melik 1951: 249).

Verjetno nikoli ne bomo povsem doumeli občutja odgovornosti in hkratne vznesenosti, ki jo je občutil Edvard Ravnikar, ko je bil zaprošen, naj izriše novo mesto. Tedanja oblast, ki ga je z nedvomno prepoznanimi referencami in kompetentnostjo povabila v »dolgo pričakovan trenutek, ko je bil naš duh najbolj bogat, ko smo si lahko želeli, da bi to novo mesto v svoji rasti ne ostalo življenjsko in kulturno osamljeno, in ko smo še videli njegovo poslanstvo v zavestnem deležu pri zgodovinskem in civilizacijskem procesu te, za nas tako zanimive regije« (Ravnikar 1984: 43–44), ga je kmalu tudi izločila iz »velike naloge ob meji«.

Leto 2023 je proglašeno za Ravnikarjevo leto in kot Novogoričanka lahko rečem, da živim v mestu, ki ga je zasnoval prof. Edvard Ravnikar. Morda se sam s tem ne bi strinjal in bi mu bilo ljubše, če bi dejali, da gre za »koncept neuresničenega mesta«, čeprav je vsaj tisti delno realizirani del¹² pokazal smer

¹² Med letom 1946 in pomladjo 1950, ko so potekale prve urbanistične zamisli Nove Gorice do oddaje urbanističnega načrta za Novo Gorico, je bilo delno uresničeno: magistrala, šest stanovanjskih blokov,

vsem nadaljnjim arhitekturam Nove Gorice. Ali kot je dejal arhitekt Tomaž Vuga: »Ravnika-
kar je mestu prispeval najbolj žlahtno plast,
prvo, ki je pustila najgloblje sledi, podlago za
vse naslednje. Tudi zato so njegove poteze ta-
ko pomembne, izstopajoče, odločujoče, uso-
dne, da jih vsi naslednji avtorji niso mogli (tu-
di če bi hoteli) v celoti izbrisati, spremeniti,
zanikati« (Spletni vir 2). Prav ta prvotni kon-
cept je morda trajna in nesporna vrednota,
odsev Le Corbusierove urbane filozofije,
principa cestnega križa z razdelitvijo me-
stnih con, njegova praktična uporabnost in
družbena koristnost z veliko vegetacije, ta-
ko značilne za Primorsko. Zaključimo pa lah-
ko tudi z Mačkovim optimizmom: »[Ž]elim,
da bi še v bodoče šli pogumno naprej v gradnji
Nove Gorice!« (PANG 104, Maček, 9. 9. 1978).

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

PANG – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

PANG, 104, Skupščina občine Nova Gorica. Priloga
k zapisniku seje 9. 9. 1978. Ivan Matija Maček: Govor
na slavnostni seji občinske skupščine Nova Gorica.

Literatura:

Di Battista, A. 2017: Nova odkritja pri Raziskova-
nju Ravnika-
njeve Nove Gorice. V: B. Marušič (ur.), *Narodu Gorico novo bomo dali v dar*. Nova Gorica: Ob-
močno združenje Zveze borcev za vrednote nardo-
noosvobodilnega boja, 113–117.

Ferenc, T. 1990: Ko bo spregovoril Matija iz
Ozne: najrelevantnejše gradivo o domobrancih je
uničeno. V: *Večer*, 46, 28. XI. 1990, št. 278, 30.

Ferenc, T. 1991: Vem več, kot mislijo Maček in
njegovil!: pogovor z zgodovinarjem prof. dr.

Tonetom Ferencem. V: *7D*, 20, 25. IX. 1991, št. 38,
10–13.

zgradba skupščine, štirje bloki ob Kornu, delno dana-
šnja Delpinova ulica, del Gregorčičeve ulice in Kaju-
hova ulica. Republiška komisija je vztrajala, da se
mora magistrala obzidati z večjimi objekti, npr. ka-
varno, hotelom, restavracijo, kar se je kasneje reali-
ziral na Delpinovi ulici v manjših proporcih, kjer je
spontano nastal nekakšen center mesta (prim. Uk-
mar 1993).

Ivanšek, F. in M. 1995: Življenjepis Edvarda Rav-
nikarja. V: *Hommage à Edvard Ravnikar*.

Kuzmin, D. 2007: Il progettista di Nova Gorica.
Intervista a Edvard Ravnikar. V: *Isonzo=Soča, Druga
Gorica=L'altra Gorizia*, št. 70/71, 15.

Maček Matija, I. 1981: Spomini. Zagreb: Globus.

Marušič, B. 2020: O Novi Gorici in okoliščinah
njenega nastanka. V: *Izvestje Raziskovalne postaje
ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 17, 3–14.

Mavrič, T. 2017: Zgodovinski pregled razvoja ur-
banističnih ustanov in zakonodaje v Sloveniji med le-
toma 1945 in 1990. V: *Urbani izziv*, strokovna izdaja
131–142.

Melik, A. 1951: Nova Gorica. V: *Naša velika dela*.
Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 247–249.

Ravnikar, E. 1984: Nova Gorica po 35 letih. V: *AB*,
št. 68/69, 43–46.

Ravnikar, E. 1950: Arhitekturi dajmo boljše po-
goje. V: *Ljudska pravica* XI, št. 258, 4.

Urbančič, V. 2023: Arhitekt moderne slovenske
družbe in države. V: *Delo*, 27. 10. 2023

Vuga, B. 1993: Edvard Ravnikar: »Mogoče ste za
to premladi ...«, intervju z B. Vuga. V: *Razgledi*, št. 17,
17. 9. 1993, 4–13. Ponatis: F. in M. Ivanšek, *Hommage
à Edvard Ravnikar*, Ljubljana: samozal., 412–434.

Svetina, A. 2005: Ivan Maček – Matija. V: *Tabor*,
št. 4–6, 54–75.

Ukmar, D. 1993: Začetek gradnje Nove Gorice. V:
Kronika, št. 2, 18–37.

Žerdin, A. 2010: Intervju, ki je trajal pet let. V:
Dnevnik, Objektiv: 13. marec 2010. <https://www.dnevnik.si/1042344491>

Spletni viri:

Spletni vir 1: Ravnikar, Edo: O Edvardu Ravnikar-
ju, pogovor z Matevžem Grando, 20. 3. 2023. V: *Out-
sider*, marec 2023. <https://outsider.si/edo-ravnikar-o-edvardu-ravnikarju/>.

Spletni vir 2: Vuga, T. 2023: Edvard Ravnikar in No-
va Gorica. V: *Outsider*, september 2023. <https://outsider.si/tomaz-vuga-edvard-ravnikar-in-nova-gorica/>.

Filmografija:

Muratović, A. 2003: Iskanje popolnega mesta.
Portret Edvarda Ravnikarja. Ljubljana: TV Slovenija.

Ustni viri:

Vinko Torkar, osebna korespondenca, 25. 10. 2023.

Tomaž Vuga, osebna korespondenca, 26. 10. 2023.

Jože Šušmelj, osebna korespondenca, 29. 10. 2023.